

ПРИОРИТЕТИ И ЦЕЛИ НА АМЕРИКАНСКАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА ПРИ БАРАК ОБАМА

Иво Цеков

1. Въведение

Президентските избори в Съединените американски щати от ноември 2008 г. представляват в много отношения вододел в съвременната политическа действителност. Те белязаха края на осемгодишно републиканско управление и извадиха от политическата сцена династията Буш за близко бъдеще. Наред с това неоконсервативната политика, изповядвана от администрацията на Джордж У. Буш, претърпя тежко поражение и бе дискредитирана като похват на международната сцена.

Същевременно изборите от ноември 2008 г. поставиха и началото на много нови процеси. Кандидатът на Демократическата партия – сенаторът от Илинойс Барак Обама – убедително спечели надпреварата и се превърна в първия цветнокож президент на Съединените щати. С гъвкавата си кампания и послания към всички слоеве от населението той успя да привлече на своя страна голяма част от американската общественост. Световните лидери също посрещнаха с голям ентузиазъм избирането на Обама и един след друг декларираха своето желание да работят заедно с прогресивно мислещия президент. Светът обаче чака промени в американската външна политика и е нетърпелив да види изтеглянето на войските на САЩ от Ирак, което Обама също обеща на избирателите си. Наред с това сериозни изпитания несъмнено поставят и изборът на поведение спрямо Иран, израелско-палестинският конфликт, както и отношенията с другите велики сили. Както Русия, така и Китай очакват смекчаване на диалога с Вашингтон, вгорчен покрай проблемите в Кавказ и в Тибет. Проблемите със стратегическите ядрени оръжия и с разширяването на НАТО първи ще почукат на президентската врата на Обама, защото преговори по тях започваха още в преходния за властта във Вашингтон месец.

Очакванията към Барак Обама и неговия екип са за кардинални реформи в почти всяка сфера – от икономиката до националната сигурност и енергетиката. Някои побързаха да го сравнят с Удроу

Уилсън, американския президент-идеалист от началото на ХХ в., останал в историята като основоположник на идеята за силна международна институция, която да наложи принципите на правото и справедливостта. Действително, днес Обама предлага много от нещата, които Уилсън е искал да реализира преди един век, макар и в съвременен контекст. Той говори за лидерство на Америка, но чрез идеи, а не чрез оръжие. Когато обаче еуфорията от президентските избори отшумя, се пораждат редица въпроси, които и до момента отекват в коридорите на властта не само в Белия дом, но и навсякъде по света. Наистина ли промяната, с идеята за която идва Барак Обама, ще е в състояние да прероди политиката на САЩ и облика на света, или системата ще ошлайфа добрите му намерения и ще го завинти като послушна гайка на върха си? Само спектакъл за подобряване имиджа на Америка ли беше това, на което светът стана свидетел през последните месеци? И най-сетне, какви ще бъдат реалните последици за американската външна политика – а оттам в една или в друга степен и за целия свят – от идването на власт на президента Обама.

2. Външната политика на Барак Обама – между желаното и възможното

Победата на Барак Обама на президентските избори в САЩ беше възприета с небивало въодушевление не само в родината му. За пръв път от години насам Европа реагира на вота в Америка с небивал ентузиазъм, а дори в Русия, чиито отношения с Щатите през изминалата година достигнаха ново дъно, новината беше посрещната почти благосклонно.

Далеч преди вота на 4 ноември 2008 г. популярността на Обама на Стария континент превъзхождаше тази на който и да бил друг американски политик през последните години, а кратката му европейска обиколка през лятото нагледно показва положителното отношение на широката общественост.

За повечето европейци появата на харизматичния сенатор демократ в Белия дом символизира не просто края на осемгодишното противоречиво управление на предшественика му Джордж Буш, но и началото на качествено нови отношения с трансатлантическите партньори на САЩ. А съдейки по изказванията на някои европейски лидери, под ръководството на Обама Съединените щати за броени години трябва да се превърнат от страна, обременена от две непопулярни войни, икономическа рецесия и нелеки отношения с редица държави, в надежден и готов на компромиси световен играч,

способен да се справи с почти всички нерешени досега глобални проблеми – от финансовата криза, климатичните промени и борбата срещу тероризма до новата студена война с Русия и ядрената заплаха от Изтока. Какво обаче показва една по-безпристрастна оценка на приоритетите и предизвикателствата пред новия президент и неговия екип?

Отношенията с Русия – залог за глобалната сигурност

Основен въпрос на външнополитическата ориентация на новия президент и барометър за неговата позиция са отношенията с набиращата сили Русия. Последните две десетилетия бяха период на истинска метаморфоза за Русия, която преживя краха от разпада на Съветския съюз, тежките вътрешни икономически и политически проблеми и в момента отново се опитва да си върне позицията на световна сила. Това безспорно определя тънкия лед, върху който са изградени отношенията между Вашингтон и Москва. За САЩ Русия не е нито врагът от епохата на Студената война, нито близък съюзник, а по-скоро необходим партньор по глобалните въпроси, върху който натискът за повече демокрация и прозрачност не трябва да отслабва.

Барак Обама ясно показва, че за страната му е много важно да възстанови отношенията си с Русия. Новоизбраният президент декларира своя стремеж да си сътрудничи с Русия, когато това е възможно, но напрегнатата обстановка в периферията на Руската федерация може да направи подобен позитивен подход доста труден за реализация. Конфликтът в Южна Осетия, обтегнатите отношения с Украйна и Грузия, породени от газовата криза и евроатлантическите аспирации на двете бивши съветски републики, могат лесно да запалят стари противоречия между Вашингтон и Москва. Именно руската интервенция в Грузия от август 2008 г. предизвика обтягане на отношенията с Белия дом. От своя страна, кризата с газовите доставки от зимата на 2008 г. отново показва, че енергийната зависимост продължава да бъде основна карта в арсенала на Москва. Поради това Барак Обама и неговият екип ще търсят отговор на предизвикателството, което отправя Русия чрез сложна и убедителна стратегия, обхващаща целия регион. Главните компоненти на тази стратегия може да бъдат:

- подкрепа на демократичните партньори и основните принципи на международното право и суверенитета в цяла Европа и Евразия;
- заздравяване на Североатлантическия съюз;

- подпомагане на американските съюзници в стремежа им да намалят зависимостта си от руските енергийни източници;
- директно сътрудничество с руското правителство по въпроси от взаимен интерес като намаляване на ядрения арсенал на двете страни, разширяване на търговските и инвестиционните възможности, борба с международния тероризъм и др.;
- поддържане на политика на отворени врати за участие в глобалната система на всички страни в региона, включително и Русия, които действат като отговорни, зачитащи нормите на международното право държави.¹

Независимо от последните петнадесет години, в които между двете държави се установиха относително конструктивни отношения, самото им естество на суперсили не позволява на напрежението да изчезне напълно. Вашингтон продължава да бъде критичен към много от случващите се в Русия неща, като корупцията, цензурата и липсата на свобода на словото. Същевременно Америка следи много внимателно всяко действие на Русия на международната сцена и е готова да реагира, в случай че стратегическите ѝ интереси бъдат накърнени. Така например, Русия не счита Северна Корея и Иран за свои врагове и не е толкова критична към техните режими, както е Америка. Конфликтът в Грузия също противопостави непряко Москва и Вашингтон, който подкрепя режима на грузинския президент Саакашвили. Разширяването на НАТО в посока Украйна и Грузия също представлява предизвикателство, защото Русия би изтъкувала всяка подобна стъпка като нарушение на нейното геополитическо пространство. Не на последно място в Белия дом съществува опасението, че поради липса на достатъчно демокрация е възможно не след дълго начело на Русия да застане отново твърд авторитарен режим, оглавяван от сегашния премиер и бивш президент Владимир Путин. Консервативните среди в американската външна политика вече призоваха новия президент Обама да не счита Русия и нейните лидери за приятели. Според тях Обама ще направи грешка, ако прояви прекалена искреност и сътрудничество с Русия, защото страната вече е доказала, че не зачита демократичните принципи във външната политика, когато те не отговарят на нейните интереси. По-песимистично настроените експерти смятат, че Москва няма да закъснее с провокация към новия президент, която да установи

¹ Clinton Pledges to Use Diplomacy, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7825562.stm>

на какво е готов Обама и да тества неговата решителност на световната сцена.²

От друга страна, моментът може да бъде и добра възможност за установяване на личен контакт между 47-годишния новоизбран американски президент и с 4 години по-младия му руски колега Медведев, също новак на поста си. Ако установят личностен подход в комуникациите помежду си, те наистина са в състояние да разчупят традиционно строгите отношения между двете велики сили. Друг мост между двете страни може да се получи от решението на новата администрация в Белия дом да преосмисли сериозно разполагането на части от системата за противоракетна отбрана в Полша и Чехия. Тази военна инициатива бе започната от президента Буш и предизвика силно неодобрение в Кремъл, откъдето я окачествиха като потенциално ново начало на надпревара във въоръжаването. Поради това е редно да очакваме една трезва и балансирана политика от страна на администрацията на Обама – политика, която предвижда сътрудничество и преговори, но в същото време без това да става за сметка на стратегическите американски интереси.

САЩ и Европейският съюз – разделени или сближени от Атлантика

Съединените американски щати и Европейският съюз споделят общи ценности в много области и външната политика е една от тях. Традиционно държавите от двете страни на Атлантическия океан поддържат добри отношения, които периодично биват помрачавани от някой конкретен проблем. При двата мандата на Джордж У. Буш обаче тази връзка бе помрачена, а американското ръководство се възприемаше доста критично в някои европейски столици. Ето защо Европа посрещна избора на Барак Обама за президент с почти повсеместно въодушевление. На свой ред Обама побърза да даде индикации, че ще се стреми към близко сътрудничество с държавите от Европейския съюз. В интерес на тази тенденция е и Европа да продължи да бъде силен и стабилен партньор. Както обаче показва практиката, например разединените позиции относно войната в Ирак, Европейският съюз далеч не е единен, когато става въпрос за външнополитически проблеми. В допълнение към това повечето европейски държави не са склонни да увеличават военните си разходи или да отделят

² Obama and Russia: Five Principles to Deal With Paranoid Putinocracy, Forbes Magazine, November 2008, http://www.forbes.com/2008/11/13/obama-putin-russia-oped-cx_ds_1114satter.html

допълнителни ресурси за военно присъствие в конфликтни точки по света. Така например европейските държави като цяло подкрепят операциите под егидата на НАТО в Афганистан, но определено не разполагат с необходимите ресурси, за да увеличат значително реалното си присъствие там. Желанието на Барак Обама да действа на световната сцена с по-голяма международна подкрепа неминуемо ще трябва да се изправи пред тези европейски реалности.

По отношение на политиката на Съединените щати към Русия Обама отново няма да може да разчита на единодействие с Европа. Тук отново не съществува консенсус – Германия зависи от руските енергийни доставки и не е готова да рискува своите отношения с Москва. Франция също е склонна по-скоро да играе ролята на балансьор, а не да се ангажира с твърда позиция, която би довела до обтягане на отношенията с Русия. Така на практика се оказва, че две десетилетия след края на Студената война единственият твърд съюзник на Съединените щати на Стария континент остава Великобритания. Независимо от това обаче, партньорството с Европа остава от критично значение и за двете страни, тъй като и Съединените щати, и Европейският съюз откриват доста допирни точки във външнополитическия си дневен ред. Сред тях са ситуацията в Близкия Изток, подобряването на ефективността на международните институции, отношенията с Русия и интересът от общ интегриран подход, основан на диалог и спазване на международното право.³ Европа и Америка могат да търсят сътрудничество още в мироопазващи и мироподдържащи инициативи, в случаи на хуманитарни бедствия и при програми за икономическо подпомагане на развиващите се страни.⁴

Вашингтон и ЕС могат да постигнат споразумение доста по-бързо по някои други проблеми, които не са толкова щекотливи. Например по въпроса за климатичните промени и тяхното отрицателно въздействие върху околната среда и бита двете страни могат относително бързо да намерят общ език. За разлика от Буш, който избягваше да коментира този проблем, неговият наследник ясно обяви, че Америка е готова да поеме водачеството в това отношение.⁵ Свидетелство за това е назначаването на Тод Стърн за специален пратеник на Държавния департамент по въпросите на измененията на климата в края на януари 2009 г.. Дългогодишен висш служител в Белия

³ US Seeks to Rework Foreign Ties, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7876184.stm>

⁴ Korski, D. and M. Leonard, Re-writing the US-EU Relationship, European Council of Foreign Relations, December 2008, p. 4.

⁵ EU Welcomes Obama Climate Vow, <http://www.eubusiness.com/news-eu/1233072122.3>

дом, Стън е бил главен преговарящ от американска страна по Протокола от Киото и се смята за влиятелна фигура. Обама поставя проблемите на климата високо в своя дневен ред в момент, когато ЕС стартира своя програма за околната среда. И САЩ, и ЕС отчитат факта, че влошаващата се околна среда принадлежи към т. нар. нетрадиционни заплахи за световната сигурност и твърде дълго бе пренебрегвана като проблем. Ако двамата партньори успеят да превърнат добрите си намерения в дела, това ще бъде значителна крачка напред в посока на създаването на един фронт сред международната общност по проблемите на климата, както и положителен сигнал към други големи държави замърсители като Китай и Русия.

За да поднови американското лидерство в световен мащаб, Барак Обама подчерта, че възнамерява да възстанови стари партньорства и съюзи, както и да заздравя институциите, необходими за справяне с общите заплахи. Разбирането за реформата на тези съюзи и институции няма да дойде с едностранното налагане, а с убеждението, че и други правителства и държави имат дял и полза от ефективни партньорства. В този смисъл отношенията с Европейския съюз и с неговия гръбнак – Великобритания, Германия и Франция – остават от критично значение за бъдещето на американската лидерска политика.

Конфликтът в Ирак

Войната в Ирак и съдбата на американското военно присъствие там продължава да бъде гореща тема. Общественото недоволство, човешките жертви и огромните финансови разходи налагат бързото решаване на проблема. До момента повече от 1000 американски военноразпорядители са загинали в Ирак и въпреки подобрената сигурност, иракското правителство не е поело изцяло управлението и не се е стигнало да създаването на конструктивна политическа обстановка.⁶ Още когато бе само сенатор от Илинойс, Барак Обама бе против американската интервенция в Ирак, а в предизборната си кампания той обеща незабавно да започне процеса на изтегляне на американските части. Ето защо един от основните приоритети на американската външна политика в отношенията ѝ с Ирак и с Близкия Изток като цяло ще бъде изработването на конкретен план за приключване на американската ангажираност в тази гореща точка. За целта трябва да бъде ангажирано не само иракското правителство, но и неговите съседи в региона, включително враждебно настроените Сирия и Иран. Целта на

⁶ How To Win a Losing War, Foreign Policy Magazine, Jan/Feb 2009, http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=4587

тази всеобхватна стратегия е да се осигурят иракските граници, да се предотврати чуждата намеса във вътрешната политика на страната и най-сетне да се изолира помощта за терористичната активност. Трябва да се осигури и представителство в управлението на всички социални прослойки, да се реши статутът на оспорваните територии и петролните запаси, както и да се проведе всеобхватна военна реформа.

Това обаче няма да бъде толкова лесно, колкото може би изглежда. Очевидно е, че след такъв период на сериозни стратегически, военни и ресурсни инвестиции в кампанията, нейният край не може да бъде обявен просто автоматично. Освен това дори и на най-големите противници на американското военно присъствие в Ирак е ясно, че ако то бъде прекратено незабавно, това само ще подсили нестабилността и ще има негативни последици за крехката държавност. Вместо това по-реалистичният вариант на поведение предвижда изработването на стратегически план, който да действа в две главни насоки. На първо място е необходимо да се пристъпи към редуциране на американския военен персонал, който постепенно да прехвърли основната отговорност на редовната иракска армия и да остане с помощни експертни функции, като например откриване и неутрализиране на останали терористични елементи. Това обаче води и до по-големия проблем – желанието и капацитета на новата иракска държава да води самостоятелна политика и да заздравя централната власт. Обама бе категоричен, че само иракските лидери могат реално да допринесат за мира и сигурността в страната. Слабата и неподготвена иракска администрация няма да бъде оставена да се справя сама в тежката ситуация – Америка ще продължи да играе роля в региона, но тежестта ще бъде поставена върху прехвърляне на отговорността за ставащото върху иракското правителство и усилено инвестиране в икономиката на страната. Днес основните проблеми на Ирак са свързани с хуманитарната криза и с липсата на адекватен политически капацитет, поради това морална отговорност на американската политика е да подпомогне трудния преход на страната. Това може да стане чрез сформирание на международна група, която по примера на донорската програма за Афганистан да работи за стабилизиране на държавността и повишаване на жизнения стандарт в опустошената от конфликт страна. В резултат може да заключим, че докато премахването на американския военен контингент безспорно ще доведе до успокояване на обстановката, то трайно стабилизиране на Ирак може да бъде постигнато само с преговори и инвестиции, а не със сила.

Други горещи точки

Последните години донесоха качествено преобразяване на Китай от планова централна икономика и тоталитарен контрол в по-гъвкава система на политико-икономически отношения. Пекин не крие своите амбиции да излезе от сянката на Съединените щати и Русия и да заеме водеща позиция на световната арена. В резултат на това Китай влага огромни средства за модернизация на държавния капацитет и на армията си. Според повечето прогнози в следващите няколко години в резултат на ускорените темпове на развитие, брутният вътрешен продукт на страната ще надмине този на почти всички държави в света, с изключение на САЩ. Независимо от това, за да завърши процеса на кардинална трансформация, ще е необходимо още доста време. Ето защо отношенията между САЩ и Китай и занапред ще продължават в условията на неутралност и прикрито недоверие, каквито до голяма степен характеризират и отношенията с Русия. Обама счита, че активността на Китай предлага както възможност за икономическо сътрудничество и просперитет, така и предизвикателства пред американския интерес. За да гарантира стабилността в Азия и да изолира отделни огнища на напрежение, новата администрация в Белия дом си поставя за цел обвързването на редица азиатски страни в регионална мрежа от съюзи, подобна на НАТО. Макар да е малко вероятно Китай да получи водеща роля в подобен съюз, от волята на Пекин зависи до голяма степен неговият реален капацитет. По време на президентството на Буш Пекин се радваше на относително малко критика от страна на Вашингтон по вътрешните въпроси. Подобно на случая с Русия обаче, още с идването си на власт Барак Обама е критичен към вътрешната политика на Китай, изтъквайки човешките права и политическите преследвания като основни проблеми. В навечерието на Олимпийските игри миналото лято Обама призова тогавашния президент Буш да обмисли възможността за бойкот поради продължаващите китайски репресии в Тибет. Статутът на Тайван, търговията и сътрудничеството в борбата с климатичните промени продължават да бъдат други области на неразбирателство в международен план. Поради това се получава парадоксалната ситуация, че докато китайската общественост до голяма степен е настроена положително към Обама, ръководството на държавата се чувстваше комфортно с администрацията на Джордж У. Буш.⁷

От своето избухване Близкоизточният конфликт продължава да заема централно място във външната политика на Съединените щати,

⁷ Will Obama Push China Harder? The Christian Science Monitor, January 2009, <http://www.csmonitor.com/2009/0108/p25s01-usfp.html>

без значение от това коя партия е на власт. Според президента Обама ангажирането на САЩ на страната на Израел отново не подлежи на съмнение. Въпреки това той е привърженик на по-либерален подход към кризата, който се основава на взаимни отстъпки. За новата администрация изграждането на функционална Палестинска държава остава *conditio sine qua non* за траен мир в региона. Същевременно Обама смята, че агресивните организации като Хамас и Хизбула трябва да бъдат изолирани и държани извън управлението, поне докато не се откажат от терористичната борба и не признаят правото на съществуване на Израел. Още като сенатор Обама се застъпи за правото на защита на Израел по време на ракетните атаки на Хизбула от лятото на 2006 г. и подкрепи резолюция в Сената срещу иранската и сирийската намеса във войната. И Обама, и вицепрезидентът Джо Байдън декларираха, че ще защитават и подкрепят ежегодната помощ, която Съединените щати предоставят на Израел и която включва както финансови, така и военни ресурси. Поради това не буди съмнение, че твърдата ангажираност на Вашингтон на страната на Израел ще продължи и през мандата на Обама. Тел Авив е най-верният и стабилен съюзник на САЩ в турбулентния район на Близкия изток и неговата сигурност е основен ангажимент за всяко правителство.

Ядрените амбиции на Иран продължават да бъдат друг от главните проблеми както пред американската дипломация, така и пред международната общност като цяло. Целите на новия американски президент в тази насока са свързани с наблягане на конструктивния диалог и гарантиране на мирното решаване на проблемите. Противно на досега водената от Вашингтон политика, включваща заплахи за пренасяне на войната от Ирак в Иран, Обама обещава сдържаност и твърда политика в посока принуждаване на Техеран да промени своето бъдещо тревога поведение. Методите за контрол над ситуацията няма да са свързани с използването на военна сила, а с обещания за членство в Световната търговска организация, икономически инвестиции и осигуряване на нормални дипломатически връзки. В началото на февруари 2009 г., макар и малко изненадващо, иранското ръководство даде ясни сигнали, че страната е готова да води разумни разговори със Съединените щати, въпреки дългогодишните влошени отношения. Техеран все още гледа на Вашингтон с подозрение и неприязън, цитирайки проблеми като решението на Америка да замрази иранските авоари след революцията от 1979 г. и подкрепата ѝ за Ирак във войната през 80-те години. До момента въпреки реториката има твърде малко реален прогрес и тепърва предстои да се види практическата полза от иначе откритите изказвания на Обама. В случай обаче, че Иран не се

вслуша в призивите за разумно поведение, е много вероятно политическата изолация и международният натиск да се засилят.

Макар и през последните години вече да не попада толкова често в дневния ред на световните лидери, Африка продължава да бъде проблемен район. Още като член на Комитета по външна политика в Сената Барак Обама работи активно, за да привлече вниманието на Америка върху предизвикателствата и проблемите, които стоят пред Африканския континент – прекратяване на геноцида в Дарфур, мобилизиране на международния натиск срещу режима в Зимбабве, разработване на стратегия за стабилизирането на Сомалия и борба с разпространението на СПИН в Субсахарска Африка. Очаква се вече като президент Обама да продължи своята политика по отношение на Африка, а сред приоритетите му попадат и дългосрочни хуманитарни цели като подобряване на образованието, намаляване на бедността и болестите, заздравяване на демократичните институции и др. Въпреки финансовата криза администрацията във Вашингтон планира дори да удвои годишните инвестиции на САЩ в Африка от досегашните 25 милиарда долара до 50 милиарда долара, което цели да допринесе за намаляването на крайната бедност на континента наполовина до 2015 г.⁸

Ядрени оръжия и международен тероризъм

В десетилетията на Студената война идеята за международна сигурност бе доминирана изключително от ядрените оръжия – средства за масово унищожаване с разрушителна мощ, способни да изличат от земята цели нации. В годините след разпадането на Съветския съюз дълбоките противоречия между Вашингтон и Москва постепенно поеха по несигурния път на съвместното сътрудничество. Тъкмо когато ядреното разрушение престана да бъде непосредствено надвиснала опасност, и международният тероризъм – макар и да не е ново явление – се разрази с ужасна сила. Атаките от 11 септември 2001 г. завинаги промениха начина, по който се възприемат тероризмът и борбата с него.

Днес, осем години по-късно, най-големият кошмар за международната сигурност се оказва сценарият, при който терористична група се сдобива с ядрени оръжия и ги използва срещу цивилно население. Междувременно ядрените амбиции на Иран и Северна Корея не само създават заплахата за регионалната и международната сигурност, но и представляват опасен прецедент. Наред с това Ал-Кайда продължава да функционира и няма никакви

⁸ What Obama's Victory Means for U.S. Foreign Policy? The Guardian, December 2008, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/nov/05/uselections2008-barackobama6>

индикации, че мнозинството терористични организации, базирани на ислямския фундаментализъм, ще спрат да изповядват своята антизападна и насилническа идея.

Именно в такива тежки условия трябва да действа американският президент Обама, който постави регулирането на ядрените арсенали сред основните си приоритети. За да бъде подновено американското лидерство в световен мащаб, Обама трябва да се изправи срещу един от най-сериозните проблеми за глобалната сигурност – разпространението на ядрени оръжия, материали и технологии, както и срещу риска ядрено устройство да попадне в ръцете на терористи. Трябва веднага да отбележим, че за разлика от “ястребите” с крайни възгледи, които характеризираха обкръжението на последния американски президент, екипът на Обама има по-различен подход. Докато досегашната администрация на Джордж У. Буш изхождаше от идеята, че не трябва да се изключва дори тактически ядрен удар срещу терористични лагери, то Обама смята, че трябва да се поведе окрит разговор за бъдещето на ядрените оръжия – не на последно място, защото най-добрият начин да се запази сигурността на Америка е не чрез заплашването на терористи с ядрени оръжия, а чрез опазването на ядрените оръжия далеч от тях. Обама определя досегашните мерки, предприети от администрацията на Джордж У. Буш, като недостатъчни, за да са в състояние да отговорят на ядрената заплаха. Новият президент си поставя за цел елиминирането на ядрените оръжия в световен мащаб.⁹ Планът на Обама е да се обезопасят всички съществуващи ядрени оръжия в период от четири години, като паралелно с това се направи и опит да се договори нова постоянна забрана върху производството на нови ядрени оръжия и материали.

Като президент Обама ще трябва да работи и с други държави, за да се спре разпространението на нови оръжия и да се обезопасят наличните арсенали. Това неминуемо ще изисква активното сътрудничество с Русия, която, както вече бе споменато, не е нито враг, нито близък съюзник, а глобален играч със свой собствен дневен ред по международните проблеми. Цел пред политиката на Обама е да бъдат намалени ядрените арсенали на двете страни, което по същество е продължение на работата му като сенатор за премахване на ядрените оръжия в постсъветското пространство. Обама ще търси в стремежа за ограничаване на ядрените запаси и подсибяването на ядрените материали нова област за взаимно сътрудничество с Москва. Според него Америка не трябва да се впуска в разработване на ново поколение ядрени бойни глави, а напротив – да се

⁹ Obama Says Time to Rid World of Nuclear Weapons, CNN Politics, <http://www.cnn.com/2008/POLITICS/07/16/obama.speech/>

възползва от ситуацията и да сплоти двупартийния Конгрес зад ратификацията на Договора за пълна забрана на ядрените опити.

В тази насока от своята външна политика Съединените щати ще работят в две основни направления – обезопасяване на вече съществуващите ядрени оръжия и материали и глобална забрана на производството на такива оръжия и материали, както и техния несанкциониран трафик. Най-сетне Обама дава знаци, че подходът спрямо Иран и Северна Корея трябва да бъде не едностранен, а базиран на широка международна коалиция за предотвратяване на ядрената програма на Техеран и спирането на подобна програма на Пхенян. С прибързаните си и дестабилизиращи действия режимите в Иран и Северна Корея биха могли да поставят началото на локални оръжейни надпревари, създавайки нестабилен регион, простиращ се от Близкия Изток до Югоизточна Азия.

На свой ред тероризмът – независимо дали е ядрен или не – продължава да бъде едно от най-големите предизвикателства пред националната и международната сигурност. Няма съмнение, че Вашингтон ще продължи безкомпромисната си линия на поведение срещу всички актьори, свързани пряко или косвено с тероризма. Макар и да отрича крайния подход на своя предшественик, Обама дава индикации, че не би се поколебал да предприеме всички необходими мерки – в това число и военни, ако на карта е поставена американската сигурност. Според Обама успех в Афганистан все още е възможен, но само ако се действа бързо, разумно и решително. Стратегията на Америка трябва постоянно да включва дипломация за изолиране на всички терористични трупи като Ал Кайда и талибаните, както и по-ефективни програми за развитие на целевата помощ за райони, където техните зловредни идеи са успели вече да проникнат. Конкретно по отношение на Афганистан Белият дом предвижда цялостна стратегия за укрепване на съюзническите войски в страната и за премахване на ограниченията, поставени от някои натовски съюзници пред техните въоръжени сили там.

В същото време Обама добре осъзнава, че тероризмът не може да бъде изкоренен само с оръжие и че е необходим широк фронт, който да включва както сила, така и дипломация и различни видове стимули. Поради това новата администрация ще обърне внимание и на диалога между Индия и Пакистан относно спора за Кашмир и неговото разрешаване, както и между Пакистан и Афганистан и техните противоречия за граничния регион Пущун.

Борбата с тероризма в самата Америка по времето на Буш предизвика противоречив отзвук в гражданското общество, защото често пъти тя се водеше за сметка на заобикалянето или потъпкването на основни човешки права. Очаква се новият президент да инвестира повече средства в контрол на границите и на трафика на хора и материали, за повишаване на

авиационната сигурност и модернизация на системите за сигурност по летищата и пристанищата.¹⁰ Най-сетне, за да бъде по-висока вероятността за успех в тази несиметрична борба, Съединените щати повече от всякога трябва да разчитат на разузнавателната общност, която се занимава с набавяне на необходимата информация и сваляне на степента на неопределеност. За да бъде в крак с гъвкавите подходи на високоприспособимите терористични групи, Барак Обама има нужда от технологии и практики, които да позволяват ефективното събиране и обмен на информация в рамките на американските разузнавателни агенции и между съюзниците на Вашингтон.

Световната финансова криза

Едно от най-важните предизвикателства пред новоизбрания американски президент е овладяването на ширещата се икономическа криза. Мащабът на сериозността на проблемите, пред които американската икономика се изправя, са може би без паралел от Голямата депресия през 1929 г. насам. Страната е на прага на сериозен икономически срив и именно Барак Обама и неговият екип са натоварени с трудната задача да намерят изход от това. Въпреки огромните размери на кризата, това не е прецедент – преди три десетилетия тогавашният президент Джими Картър се сблъска с “постvietnamския” синдром, разразяващ се в условията на тежка финансова криза.

Когато предишният президент Джордж У. Буш влезе в Белия дом, икономиката бе в отлична форма, а правителството разполагаше и с бюджетен излишък. Два негови мандата по-късно икономиката е пред рецесия, а бюджетният дефицит достига рекордно високи нива. Само за месец януари 2009 г. бюджетният дефицит на страната е 83 милиарда долара срещу излишък от 17 милиарда за същия месец на предходната година. В момента американският дълг надхвърля 10 трилиона долара, което е безпрецедентно високо ниво за която и да е страна в света и това до голяма степен ограничава свободата за маневри на новия президент. Очакванията на финансовото ръководство на САЩ са през първото тримесечие на 2009 г. на правителството да се наложи да вземе назаем още 550 милиарда долара, за да плати за скъпите програми за спасяване на икономиката, а до края на годината ще има нужда от издаването на облигации за още 368 милиарда долара.¹¹ В резултат амбициозните

¹⁰ Wilner, A., The Campaign Against Terrorism, Center for Security Studies, Zurich, February 2009, достъпна онлайн на <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?fecvnodeid=106326&fecvid=33&lng=en&v33=106326&id=96288>

¹¹ The Worst Is Yet To Come, Foreign Policy Magazine, Jan/Feb 2009, http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=4590

изявления за участието на САЩ в различни международни програми и финансови помощи за други страни, които звучаха по време на предизборната кампания на Обама, ще трябва да бъдат преразгледани съществено. Доста развиващи се страни, които разчитат на американска помощ, ще се сблъскат с факта, че контролираният от демократите Конгрес в никакъв случай не иска да се раздели с парите, които и в Америка стават все по-малко. Вероятно по същия начин ще бъдат ограничени и някои европейски програми за помощ и партньорство, което неминуемо ще има неблагоприятен ефект.

Може би още по-важно ще бъде влиянието, което кризата ще окаже на военните задължения на САЩ. Нито една администрация не обича да признава това, но цената на военните операции зад граница е крайно висока и оказва директно влияние върху наличните средства в бюджета. Отчитайки либералната настройка на Демократическата партия, военните разходи вероятно ще станат едно от първите пера в бюджета, което ще бъде преразгледано от администрацията на Обама с цел възможни съкращения. Нещо повече, дори и самите предложения за такива съкращения ще окажат силно въздействие върху капацитета на Белия дом за провеждане на желаната външна политика.

Може би именно поради финансови съображения – ако не изцяло, то заедно с други фактори – през първия мандат на Обама ще бъде планирано значително съкращение на американския военен контингент в Ирак. По същия начин е възможно усилията на Съединените щати за “интернационализация” на продължаващата кампания против талибаните и терористическите клетки в Афганистан да не намерят положителен отговор у редица други страни членки на НАТО, които и без това се оплакват от икономически проблеми. На Канада, Австралия, Холандия, Дания и дори на най-верния съюзник на САЩ – Великобритания – ще им бъде вече трудно да оправдават от финансова гледна точка по-нататъшните разходи за войната в Афганистан.

Като се има предвид горепосоченото, се налага изводът, че администрацията на Обама ще бъде принудена да разгледа въпроса за промяната на някои от целите си в политиката за сигурност и отбрана не по политически причини, а по чисто икономически съображения.

3. Заключение

През последните осем години външната политика на Съединените щати попадна в капана на подхода на Буш, според който Вашингтон не разговаря с неудобни или нехаресвани от правителството лидери. В действителност подобен подход не придава твърдост, а по-скоро генерира арогантност, намалява възможността за напредък и затруднява Америка в

опита ѝ да си върне международната подкрепа. Съгласно убеждението на новия президент Обама да се напредва в която и да е област от глобално значение, да се решава какъвто и да е проблем – от ядрените оръжия до промените в климата – е невъзможно без международно сътрудничество.¹² Ето защо можем да очакваме, че Америка при управлението на Обама ще бъде по-конструктивна в своя подход и ще демонстрира готовност за разговори, диалог и компромис. А ако Америка е по-склонна да седне на масата за преговори, то и останалият свят ще бъде по-склонен да я следва в качеството ѝ на лидер.

В заключение може да се каже, че Барак Обама и неговата администрация ще се изправят пред сериозни предизвикателства във външната политика на САЩ. Тези предизвикателства ще са още по-големи и поради тежката финансова криза, обхванала целия свят. Безспорно това ще даде отражение върху действията на новия президент, тъй като ще ограничи способността му да финансира голяма част от предизборните си идеи и инициативи. Освен това, в личностен план Обама е критикуван като твърде млад и неопитен за тежките проблеми на международната арена.¹³ Без да омаловажаваме изборната победа на Обама, не може да пренебрегнем и факта, че двата мандата на Джордж У. Буш оставиха твърде силен негативен отпечатък върху републиканската партия и автоматично наклониха симпатиите към кандидата на демократите. Скоро обаче емоцията ще трябва да отстъпи място на реалните резултати и тогава всички – и американската общественост, и международната общност – ще бъдат по-критични. От казаното и направеното досега изглежда, че за Обама и неговия кабинет външната политика ще бъде насочена към създаване на по-стабилна среда преди всичко за Америка. Целта е повече дипломатия и сътрудничество, но не за сметка на мощта – това ще бъде една политика, която в никакъв случай не се отказва от военната сила, а просто предпочита масата за преговори. Поради това е редно да не очакваме кардинална промяна в американската външна политика при президентството на Барак Обама. Много по-вероятно е да се измени по-скоро тонът, отколкото съдържанието на подхода. В тази сложна политическа конюнктура Обама ще трябва да лавира умело между различни лобита и интереси, да разчита на гъвкава дипломатия и координирани действия между Белия дом и неговите партньори, да възстанови доверието в принципите и целите на Америка и най-вече в способността ѝ да бъде истински лидер на света през XXI век.

¹² Barack Obama and Joe Biden: The Change We Need – Foreign Policy, http://origin.barackobama.com/issues/foreign_policy

¹³ Obama's Foreign Policy Problem, The Time Magazine, <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,1695803,00.html?xid=feed-cnn-topics>